

Õiguskantsler

Helve Särgava
Harju Maakohus
harjumk.info@kohus.ee

Teie 19.08.2015 nr 11-2/15-85

Meie 30.09.2015 nr 11-2/150757/1504201

Kohtuistungi vaheajal süüdistatava ja kaitsja vestluse helisalvestamine

Austatud kohtu esimees

Õiguskantsleri poole pöördus []. Avaldaja selgitas, et tutvudes 18.05.2015 esitatud taotluse alusel teda puudutanud kriminaalkohtumenetluses toimunud istungi (6.08.2012) helisalvestisega, avastas ta, et kohtuistungi vaheajal lindistas kohus tema ja tema kaitsja vahelise kohtuistungisaalis toimunud konfidentsiaalse vestluse nende teadmata. Sellega rikkus kohus avaldaja väitel tema õigust eraelu puutumatusse ja sõnumisaladusele, samuti loodi vastaspoolele (prokurör, kannatanu) ebaseaduslik eelis, kuna vestlus puudutas kaitsetaktikat.

Analüüsinud avaldust, kohtute infosüsteemist (KIS) nähtuvat ning kohtuniku selgitusi, olen seisukohal, et avaldaja ja tema kaitsja vestluse helisalvestamisel, helisalvestise säilitamisel ja üleslaadimisel KIS-i rikkus kohus avaldaja õigust eraelu puutumatusse ja kaitsepõhiõigust.

Kuna kõnealune konfidentsiaalne teave sisaldav helisalvestis on jätkuvalt kättesaadav KIS-is ja seda säilitatakse kohtus, palun rikkumine kõrvaldada¹.

I Asjaolud ja menetluse käik

KIS-ist nähtub, et kriminaalasi nr [] algas 2012. a ning peale erinevate kohtuastmete (korduvat) läbimist² lõppes 19.01.2015 Riigikohtu määrusega nr [] kassatsioonkaebust mitte menetleda.³ KIS-is olemasolevast ja mh ka õiguskantslerile kättesaadavast 6.08.2012 kohtuistungi helisalvestisest selgub, et kohtuistungi vaheajal kell 14.05–14.45⁴ on helisalvestamine jäänud

¹ Rikkumise kõrvaldamise täpsed üksikasjad sõltuvad tehnilistest võimalustest, s.o kas ja kuidas on helisalvestise osa eraldatav muust helisalvestisest. [Kriminaalmenetluse seadustiku](#) (KrMS) § 156 lg 3 sätestab, et heli- ja videosalvestise parandamine ei ole lubatud. Nimetatud normis peetakse aga silmas üksnes kohtuistungi helisalvestist, mitte kohtuistungi vaheaja helisalvestist.

² 14.08.2012 Harju Maakohu õigeksmõiste otsus (määruskaebuse menetlus: 26.10.2012 Tallinna Ringkonnakohtu määrus ja 18.02.2013 Riigikohtu määrus), 23.04.2013 Tallinna Ringkonnakohtu süüdimõiste otsus, 13.12.2013 Riigikohtu otsus maakohtusse saatmisega uueks arutamiseks, 17.06.2014 Harju Maakohu õigeksmõiste otsus, 13.10.2014 Tallinna Ringkonnakohtu süüdimõiste otsus, 19.01.2015 Riigikohtu määrus mitte menetleda kassatsioonkaebust.

³ Peale nimetatud kuupäeva on kohtud menetlenud veel riigi õigusabi taotlusi, teistmisavaldust ning avaldusi peatada kohtulahendi täitmine.

⁴ Kohtuistungi protokollis lk 16: „Kohus teeb kell 14.04 vaheaja kuni 14.45 Istung jätkub kell 14.46.“ Helisalvestise kuulamisel selgub, et sisuliselt algab vaheaeg minut hiljem, s.o kl 14.05. Süüdistatava ja kaitsja omavaheline vestlus

peatamata⁵ ning salvestatud on mh ka avaldaja kui süüdistatava ja tema kaitsja omavaheline vestlus. Helisalvestisest ei ole aru saada, kelle mikrofoni on jäänud kohtuistungis vaheajaks sisselülitatuks.

Õiguskantsleri esitatud küsimuste põhjal selgitas asja menetlenud kohtunik [] järgnevat (selgitused tuginevad kohtuniku sõnul lisaks kohtuniku seisukohtadele kohtuistungis sekretäri [] öeldul):

- Üldmenetluses toimuvate kohtuistungite helisalvestamine on kohustuslik alates 1.09.2011. Kuna see on menetlusosalistele teada, siis eraldi kohtumenetluse osalisi istungite alguses istungi helisalvestamisest ei teavitata. Menetlusosalisi teavitatakse üksnes juhul, kui salvestamise käigus esineb probleeme. Üldjuhul istungite vaheaegadel salvestus ei tööta ning üksnes tehniliste probleemide korral võib salvestusseade jääda tööle. Salvestamiseks peavad menetlusosaliste mikrofoni olema sisse lülitatud ning see on arusaadav läbi selle, et põleb nähtav punane tuli. Kui vaheajal salvestatakse kellegi vestlust, ei ole isik (menetlusosaline) oma mikrofoni välja lülitanud.
- 6.08.2012 kohtuistungis vaheajal kell 14.04–14.45 on helisalvestamine jäänud peatamata. Helisalvestist KIS-i üles ei pandud (enne KIS2 rakendamist (alates 2014 kevad) helisalvestisi KIS-i kohustuslikult üles ei pandud) ning vastavat taotlust esitamata ei olnud helisalvestis kellelegi kättesaadav. Keegi menetlusosalistest kohtuistungis helisalvestisega konkreetset juhul tutvuda ei soovinud ja seda ei edastatud kellelegi, sh prokurörile ega kannatanu esindajale.
- 18.05.2015 edastati helisalvestis avaldaja taotlusel talle ja kohtuistungis sekretär laadis selle KIS-i üles Harju Maakohtu kriminaalkantslei juhataja [] korraldusel.
- Kohtuistungis sekretäri ametiülesandeks on hoolitseda helisalvestise toimimise eest. Kohtuistungis sekretäri ülesanded on ära toodud [ametijuhendis](#) (31.01.2013 käskkirj nr 11-3/5, p 3.24). Kuna tegemist on tehnikaga, siis esineb helisalvestise kasutamisel aeg-ajalt probleeme, mis ei ole tingitud sekretäri tegevusest.

Harju Maakohtu esimees kinnitas, et tutvus isiklikult kriminaalasja materjalidega. Esimees asus seisukohale, et „.../ kohus ei ole teadlikult kohtuistungis vaheajal kohtusaalis toimunud süüdistatava ja tema kaitsja vahelist vestlust helisalvestanud, vaid tegemist oli helisalvestusseadme ebakorrektselt käsitlemisest tingitud juhusliku salvestusega.“ 6.08.2012 kohtuistungis helisalvestis laeti üles KIS-i 18.05.2015 avaldaja taotlusel ning seeläbi sai see avaliku e-toimiku (AET) kaudu lisaks süüdistatavale nähtavaks ka teistele menetlusosalistele (s.o. prokurörile, kannatanule, tema esindajale ja süüdistatava kaitsjale). Kohtuistungis sekretäri kinnitusel ei olnud tema teadlik kohtuistungis helisalvestisel sisalduvast võimalikust konfidentsiaalsest vestlusest süüdistatava ja tema kaitsja vahel.

7.09.2015 õiguskantsleri asetäitja-nõuniku tutvumisel Harju Maakohtu Liivalaia tänava kohtumaja kohtuistungisaaliga nr 103 selgus,⁶ et istungisaalis on mikrofoni paigaldatud viisil, et iga n-ö istumiskoha ees on laual mikrofoni. Mikrofonis sisselülitamisel süttib kõigile saalis viibijatele selgelt nähtav punane tuli. Mikrofonis saab sisse ja välja lülitada vastava mikrofonis juures laual asuvast lülitist. Helisalvestamise sisse- ja väljalülitamine toimub kohtuniku laua ees istuva kohtuistungis sekretäri arvutist. Seejuures saab salvestamist sisse ja välja lülitada kohtuistungis sekretär ka oma kabinetis viibides, sisenedes oma paroolidega infosüsteemi/arvutisse.

on selgelt kuulda alates kl 14.15 (enne seda kõlab paralleelselt soomekeelne vestlus). Avaldaja kui süüdistatava suhtes ei olnud kriminaalmenetluse kohtusse jõudmisel 2012. a kohaldatud tõkendit, nt vahistamist – seega puudus vajadus istungi vaheajaks teda viia nt kohtumaja kinnipidamisruumi.

⁵ Ei esine asjaolu, et salvestamine oleks peatatud ja hiljem uuesti tööle pandud.

⁶ Kohtu esimehe abi sõnul ei ole istungisaali sisustus oluliselt muutunud võrreldes aastaga 2012.

II Õiguskantsleri seisukoht

[Kohtute seaduse](#) (KS) § 87 lg 2 ls 1 järgi on kohtuniku distsiplinaarsüütegu kohtuniku süüline tegu, mis seisneb ametikohustuse täitmata jätmises või mittekohases täitmises. KS § 91 lg 1 sätestab, et distsiplinaarmenetlust ei algatata, kui distsiplinaarsüüteo toimepanemisest on möödunud kaks aastat või avastamisest kuus kuud.

Käesoleval juhul toimus avaldaja ja tema kaitsja vahelise konfidentsiaalse vestluse helisalvestamine 6.08.2012, millest on möödunud enam kui kolm aastat. Seega on KS § 90 lg 1 alusel võimalik distsiplinaarsüütegu igal juhul aegunud. Seda sõltumata asjaolust, kes vastutab helisalvestamise korrektsuse eest (kohtunik või muu kohtuteenistuja), ning kui selleks on kohtunik, siis kas võimalik rikkumine on süüline KS § 87 lg 2 ls 1 mõttes. Seetõttu puudub kohtuniku võimalikku distsiplinaarmenetlust silmas pidades vajadus põhjalikumalt analüüsida 6.08.2012 kohtuistungil helisalvestamise korrektsusega seonduvat.

Siiski ei ole võimalik eeltoodud tõdemusega analüüsi lõpetada, kuna helisalvestise jätkuv säilitamine ning kolmandate isikute juurdepääsuvõimalus sellele on ajanud jätkuv toiming, mis riivab isiku õigusi. Seejuures muutis õiguste riive intensiivsemaks helisalvestise üleslaadimine 18.05.2015 KIS-i, kuna see lihtsustas juurdepääsu helisalvestisele. Seega võib kohtuniku distsiplinaarvastutuse küsimus aktualiseeruda seoses jätkuva helisalvestise säilitamisega. Lisaks on õiguskantsleri ametiülesandeks mitte üksnes kohtuniku vastu distsiplinaarmenetluste algatamine, vaid ka ombudsmani rolli täitmine, s.o kontroll isiku põhiõiguste ja -vabaduste ning hea halduse tava järgimise üle mh riigiasutuse (selleks on ka kohus) poolt. Seetõttu on juhtunud järgnevalt põhjalikumalt siiski analüüsid.

2.1. Asjakohased põhiõigused

Avalikus kohas toimuva isikutevahelise vestluse varjatud salvestamine riivab eeskätt nende õigust eraelu puutumatusse ([põhiseaduse](#) (PS) § 26).⁷ Kuna antud juhul oli tegu süüdistatava ja tema kutsetegevuse raames oma ülesandeid täitva kaitsja vahelise suhtlusega, siis kahtlemata esineb ka riive PS § 21 lg 1 lausest 2 tulenevale kaitsepõhiõigusele⁸. Nii on seadusandja [advokatuuriseaduse](#) (AdvS) § 43 lg 2 lauses 1 ja lõikes 3 ette näinud, et advokaadile usaldatud andmed on konfidentsiaalsed ning advokaadi poolt õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjad puutumatud. Advokaadi ja tema kliendi vaheline usaldussuhe ja seda tagav konfidentsiaalsusklausel ei ole asi iseeneses – see on vajalik eelnimetatud PS § 21 lg 1 lausest 2 tuleneva isiku kaitsepõhiõiguse tegelikuks kaitseks. Seejuures lasub ka kohtul⁹ „praktilise ja efektiivse, mitte teoreetilise ja illusoorse“¹⁰ kaitse tagamise kohustus.¹¹

⁷ Nt RKPJKo 20.03.2014, nr [3-4-1-42-13](#), p 40: „Eelkõige riivavad nimetatud jälitustoimingud PS § 26 lg-s 1 tagatud perekonna- ja eraelu puutumatus, mis kaitseb üldsättena kogu eraelu, kuid riive võib puudutada ka eraelu spetsiifilisi tahke kaitsvaid põhiõigusi. Asjakohasteks põhiõigusteks võivad siin olla nii PS § 33 lg-s 1 tagatud eluruumi, valduse ja töökoha puutumatus, PS § 43 lg-s 1 tagatud sõnumisaladus, PS §-s 40 tagatud südametunnistuse, usu- ja mõttevabadus, PS §-s 42 sätestatud keeld koguda andmeid isiku veendumuste kohta kui ka PS § 19 lg-s 1 tagatud üldine vabaduspõhiõigus.“

⁸ RKPJKo, 18.06.2010, nr [3-4-1-5-10](#), p 38; RKKKm 29.01.2002, nr [3-1-1-3-02](#), p 7.1.

⁹ Vt RKKKo 6.03.2013, nr [3-1-1-17-13](#), p 12.2 ja seal viidatud Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika.

¹⁰ Kriteerium, mida kasutab Euroopa Inimõiguste kohus, vt nt EIKo 27.11.2008, nr 36391/02, [Salduz v. Türgi](#), p 51.

¹¹ N-õ juhuslikult konfidentsiaalse teabe salvestamise osas võib analoogia korras viidata sellele, et näiteks KrMS sätestab keelu kasutada tõendina kaitsja poolt edastatavat teavet või kaitsjale teise isiku poolt edastatavat teavet, mis on saadud salajasel pealtkuulamisel või -vaatamisel, kui teabe sisuks on kaitsjale kutsetegevuses teatavaks saanud asjaolud (KrMS § 126⁷ lg 2). Kuni 1.01.2013 sisaldas sama keeld KrMS § 118 lõikes 3.

Mistahes avaliku võimu tehtav (heli-/video- vms) salvestis inimeste omavahelisest kõnest tähendab vähemalt eraelu põhiõiguse riivet ning võib riivata ka muid põhiõigusi – antud juhul kaitsepõhiõigust. Seega peab helisalvestamiseks ning helisalvestise hilisemaks säilitamiseks ja sellele juurdepääsu võimaldamiseks olema seaduslik alus.¹²

2.2. Helisalvestise tegemine kriminaalkohtumenetluses

Kohtuistungi helisalvestamist reguleerivad normid asuvad KrMS 5. ptk 1. jaos pealkirjaga „Menetlusdokumendid“. Menetlustoimingu helisalvestamist normeerib üldnormina KrMS § 150. Erinormiks oleva KrMS § 156 lg 1 ls 1 ja lg 5 järgi helisalvestatakse üldmenetluses toimuv kohtuistung digitaalsel kujul. Lõige 2 lisab, et kohus võib salvestist kasutada kohtuistungi protokollile täiendamiseks ja täpsustamiseks.

KrMS § 155 lg 2² järgi on heli- või videosalvestis kohtuistungi protokollile lahutamatuks lisaks ning kui protokollis kajastatu on vastuolus salvestisega, siis tuginetakse salvestisele. Sama paragrahvi lõike 3 kohaselt kirjutavad protokollile alla ning selle kuupäevastavad eesistuja ja kohtuistungi sekretär.

KrMS § 157 lg 1 sätestab, et kohtuistungi sekretäri ülesanne on kohtuistung tehniliselt ette valmistada, korraldada seaduses ettenähtud juhul või kohtu korraldusel selle heli- ja videosalvestamine ning protokollida kohtuistungi tingimused, käik ja tulemused.

KrMS § 156¹ lg 1 ja 4 järgi on kohtumenetluse pooltel õigus saada kohtuistungi helisalvestis ning koopia¹³ väljastatakse kohtu kantseleist digitaalsel andmekandjal või elektrooniliselt kolme päeva jooksul sellekohase taotluse esitamisest; prokurörile tehakse kohtuistungi helisalvestise koopia kättesaadavaks e-toimiku süsteemi vahendusel.

Antud juhul on tegu kohtuasjaga, milles 19.01.2015 määrusega otsustas Riigikohus kassatsioonkaebust mitte menetleda ja seega Tallinna Ringkonnakohtu 13.10.2014 süüdimõistev otsus jõustus. Seega peale 19.01.2015 toimus kohtuasja toimikule juurdepääs üldistel alustel, järgides [isikuandmekaitse seaduses](#) ja [avaliku teabe seaduses](#) sätestatut.^{14,15}

Eeltoodud normidest järeldub esiteks, et kohtuistungi helisalvestamise korraldamine on kohtuistungi sekretäri ülesanne. Teiseks, kohtuistungi helisalvestis on kohtuistungi protokollile

¹² Vrd ka nt [isikuandmete kaitse seaduse](#) § 14 lg 3: „Isikute või vara kaitseks võib isikuandmeid edastavat või salvestavat jälgimisseadmetikku kasutada üksnes juhul, kui sellega ei kahjustata ülemääraselt andmesubjekti õigustatud huve ning kogutavaid andmeid kasutatakse ainult nende kogumise eesmärgist lähtuvalt. Andmesubjekti nõusolekut asendab sellise andmetöötluse korral jälgimisseadmetiku kasutamise fakti ning andmete töötleja nime ja kontaktandmete piisavalt selge teatavakstegemine. Nõue ei laiene jälgimisseadmetiku kasutamisele riigiasutuse poolt seaduses sätestatud alustel ja korras.“

¹³ KrMS § 156¹ lg 7 sätestab al 1.07.2014, et helisalvestise koopia valmistamise eest võetava tasu suuruse kuni viis eurot ja selle maksmise korra kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega, kuid sellekohast rakendusakti Riigi Teatajas avaldatud ei ole. Kuni 30.06.2014 kehtinud redaktsioon viitas tasu suurusele „kuni 65 euro senti lehekülje kohta“, kuid ka siis ei olnud rakendusakti kehtestatud.

¹⁴ RKKKm 29.11.2004, nr [3-1-1-116-04](#).

¹⁵ Nagu eespool faktoloogias nähtub, sai avaldaja teadlikuks istungi vaheajal toimunud vestluse helisalvestamisest, kui ta 18.05.2015 pöördus maakohtu poole taotlusega tutvuda helisalvestisega. Harju Maakohtu esimehe abi selgitas, et avaldaja esitas pöördumise telefoni teel, misjärel kohtuistungi sekretär „tegi helisalvestise talle nähtavaks“. Õiguskantsleril puudub teave, kas maakohus ise käsitles juurdepääsu võimaldamist KrMS või eelnimetatud üldseaduste alusel. Õiguslikult ei oma see antud asjas ka tähendust. Kohtuistungi sekretäri [ametijuhendi](#) p 3.24.4 sätestab: „helisalvestise koopia võib kohtumenetluse poole soovil väljastada ka elektrooniliselt saates selle kohtumenetluse poole elektronposti aadressil või tehes selle kättesaadavaks veebis, saates vastava lingi elektronpostiga krüpteeritult.“

(digitaalsel kujul olev) lahutamatu lisa ning käsitletav menetlusdokumendina KrMS ja selle alusel kehtestatud määruste mõttes. Kolmandaks, kuigi KrMS asjakohased normid eristavad kohati kohtuistungi protokollu ja selle helisalvestist (nt tutvumise osas), siis arvestades KrMS § 155 lõigete 2² ja 3 süstemaatilist asendit, **võtavad nii kohtuistungi sekretär kui ka eesistujaks olev kohtunik protokollu allkirjastamisega vastutuse nii protokollu kui selle lahutamatuks lisaks oleva helisalvestise korrektsuse eest.**

Kõnealusel juhul ei ole vaidlust sellest, et helisalvestati advokaadi ja kaitsealuse suhtlus, mille esemeks on isiku kaitsepõhiõiguse realiseerimine. Ka ei ole kahtlust selles osas, et vestluse helisalvestamise ja hilisema säilitamisega riivati nende eraelu puutumatust. Kumbagi põhiõiguse riivet lubav õigusnorm puudub. Kuigi kohtu kinnitusel keegi menetlusosalistest ei taotlenud kohtumenetluse ajal juurdepääsu helisalvestisele ning ei ole teada, kas keegi (lisaks avaldaja pöördumiste menetlemisest tulenevale vajadusele¹⁶) on tutvunud helisalvestise sisuga, piisab andmete (õigusvastase) salvestamise ja säilitamise faktist nii eraelu puutumatuse kui ka kaitsepõhiõiguse riive jaatamiseks. Sellega loodi omakorda oht¹⁷ kaitsepõhiõiguse sisuliseks rikkumiseks, kuna kriminaalmenetluse teistele menetlusosalistele avanes lubamatu võimalus tutvuda kohtuasjas kasutatavat kaitsetaktikat puudutava vestlusega.

Kuigi kõnealusel juhul ei ole pelgalt juba aegumise tõttu vajalik süüvida küsimusse, kas konfidentsiaalse vestluse helisalvestamine on etteheidetav kohtunikule (ehk kas tegu on „süüline“ KS § 87 lg 2 mõttes), tuleb siiski nentida, et **sellist salvestamist ei saa antud asjas ilmselt kohtunikule ette heita** (isegi kui aegumise küsimust ei oleks). Ei ole tuvastatud, et kohtunik oleks käskinud kohtuistungi vaheajal toimunud helisalvestada. Kuigi, nagu eespool öeldud, võtab kohtunik istungi protokollu allkirjastamisega vastutuse ka protokollu lisaks oleva helisalvestise korrektsuse eest, ei saa mõistlikult eeldada, et kohtunik igakordselt kontrollib, et salvestamine peatatakse istungi vaheajaks ning et ta kuulab hiljem kogu helisalvestise üle. Helisalvestis on siiski eeskätt abivahend, vältimaks eksimusi ja vaidlusi kirjaliku protokollu koostamisel, millel omakorda tugineb kohtulahend. Nagu eespool viidatud, kasutatakse helisalvestist kirjaliku protokollu täpsustamiseks ja täiendamiseks (KrMS § 156 lg 2). Eeltoodust tulenevalt **ei ole analüüsitava juhul ka konfidentsiaalset vestlust sisaldava helisalvestise säilitamine kohtus etteheidetav kohtunikule.**

Kirjeldatud normidest nähtub, et kohtuistungi helisalvestamise korraldamine on kohtuistungi sekretäri ülesanne (KrMS § 157 lg 1).¹⁸ Kuna mistahes avaliku võimu tehtav (heli-/video- vms) salvestis inimeste omavahelisest kõnest tähendab eraelu põhiõiguse riivet, peab see toimuma seaduslikul alusel, milleks antud juhul on KrMS § 156 lg 1. Nimetatud norm lubab helisalvestada kohtuistungit, mitte aga istungi vaheajal toimuvat. Seega on kohtuistungi sekretäri kohustus hoolitseda selle eest, et salvestamine peatataks. Antud juhul kahetsusväärselt seda ei toimunud ning see on omakorda kaasa toonud täiendavalt lisaks eraelu puutumatuse rikkumisele avaldaja kaitsepõhiõiguse (formaalse) rikkumise. Kuigi ei ole tuvastatud kohtuistungi sekretäri tahtlik tegevus konfidentsiaalse vestluse helisalvestamisel, **rikkus kohtuistungi sekretär siiski oma ametiülesannetest tulenevat hoolsuskohustust helisalvestamise peatamata jätmisel.** Kõnealuse põhiõigusi rikkuva helisalvestise säilitamine on samuti õigusvastane, kuid ei ole

¹⁶ KIS-is on nähtav logi helisalvestisega tutvumisest peale selle üleslaadimist 18.05.2015.

¹⁷ Õiguskantsleri käesoleva menetluse raamidest väljub vastuse andmine küsimusele, kas helisalvestisega siiski tutvuti (kohus, prokuratuur, kannatanu) enne kohtulahendite tegemist ning kas see võis mõjutada asja sisulist otsustamist.

¹⁸ Kohtu selgitustes osundatud [ametijuhend](#) pärineb kohtuistungi järgsest ajast. Ametijuhendi p 3.14 sätestab, et kohtuistungi sekretär helisalvestab kohtuistungid. Punkt 3.24 täpsustab helisalvestise markeerimist, salvestamist, koopia väljastamist jms.

eraldiseisvalt etteheidetav ühelegi konkreetsele ametnikule, kuna sellega tegelevate ametnike kohustuseks ei ole helisalvestisi sisuliselt kontrollida.

Mõistagi peab kohus tagama isikute põhiõigused, sh eraelu puutumatuse ja kaitsepõhiõiguse. Ühest küljest on kohtus viibivatel inimestel õigustatud ootus, et neid ei jälgita (sh video- või helisalvestata) lubamatul viisil ega kohas.¹⁹ Teisalt peavad inimesed, sh kaitsja ja kaitsealune, ka ise näitama üles minimaalset hoolikust nendevahelise suhtluse konfidentsiaalsena hoidmisel – seda eriti juhul, kui viibitakse avalikus kohas, milleks on kahtlemata ka kohtuistung saal. Nagu eespool kirjeldatud, on kohtuistungisaalis helisalvestamine iseenesest hõlpsasti tuvastatav, kuna töötaval mikrofonil punane tuli põleb nähtavalt. Iseküsimus, kas pingsituatsioonis, milleks kohtus olemine on, inimene seda märkab ja oskab helisalvestamist tähistavale tulele tähelepanu pöörata. Seega võib täheldada ka mõnetist süüdistatava ja kaitsja hooletust konfidentsiaalse vestluse pidamisel.

2.3. Helisalvestamise üleslaadimine KIS-i

Menetlusosaliste õigus saada kohtuistungil helisalvestise koopia on KrMS §-s 156¹ ette nähtud juba alates 1.09.2011. Samast kuupäevast kehtiv KrMS § 156¹ lg 4 ls 2 sedastab, et prokurörile tehakse kohtuistungil helisalvestise koopia kättesaadavaks e-toimiku süsteemi vahendusel. Nimetatud norm ei täpsusta üheselt, et kas see eeldas prokuröri poolt eraldi taotluse esitamist, misjärel vastav helisalvestis laaditi infosüsteemi, või peale helisalvestise „valmimist“ tuli see laadida üles ja prokuröril oli sellele koheselt juurdepääs. Vaidlust ei ole selles, et antud asjas laaditi helisalvestis üles alles 18.05.2015.

1.04.2013 jõustunud KrMS § 156² reguleerib e-toimiku süsteemis kohtumenetluse pooltele (kõikide) menetlusdokumentide (viivitamatult) kättesaadavaks tegemist ning annab volituse valdkonna eest vastutavale ministrile, kes võib kehtestada täpsemad nõuded menetlusdokumentide infosüsteemi kaudu kättesaadavaks tegemisele.²⁰ Nimetatud nõuded on reguleeritud justiitsministri 22.12.2005 määruses nr 57 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukord“. Kodukorra § 77² järgi oli kriminaalasjas kohtumenetluse menetlusosalistele menetlusdokumentide infosüsteemis viivitamata kättesaadavaks tegemine kohustuslik **hiljemalt 1.07.2014**.

Justiitsministri 03.07.2008 määruse nr 111 „E-toimiku süsteemi asutamine ja e-toimiku süsteemi pidamise põhimäärus“ § 3 lg 4 p 1 järgi on e-toimiku süsteemiga liidestatud kohtute infosüsteem. Põhimääruse § 11 lg 4 p 1 sätestab, et e-toimiku süsteemi kantakse kriminaalmenetluses KrMS-s sätestatud juhtudel ja ulatuses andmed vastavalt määruse lisale 2. 7.07.2014 jõustunud Lisa 2 „Kriminaalmenetluses e-toimiku süsteemi kantavad andmed“ järgi kantakse e-toimiku süsteemi mh dokumendi liik, lisa, faili nimetus, fail jms.

¹⁹ KrMS § 156 lg 1 ls 1 sätestab, et üldmenetluses toimuv kohtuistung helisalvestatakse. Seega on põhjendatud eeldada, et kõik kohtuistungil osalejad teavad, et nende poolt öeldu talletatakse ning seda sõltumata sellest, kas kohus seda eraldi märgib istungi alguses. Käesoleval juhul helisalvestisest ei nähtu, et helisalvestamist oleks kohus tutvustanud. Vt ka nt eelviidatud isikuandmete kaitse seaduse § 14 lg 3.

²⁰ KrMS muutmise seadus ei näinud ette rakendusnorme, kas ja kuivõrd kättesaadavaks tegemise nõue laienes lõppenud kohtumenetluste või hetkel menetluses olevate kohtumenetluste menetlusdokumentidele. Seaduse eelnõu seletuskirja järgi hõlmas ministrile antud volitusnorm rakendusakti andmiseks ka volitust määrata rakendusaeg: „Kuna vastava kohustuse kehtestamine nõuab infotehnoloogilisi arendusi, siis nähakse justiitsministrile ette õigus määrata selle kohustuse rakendamise algusaeg. /.../ Justiitsministrile nähakse ette õigus kehtestada kohustuslikule digitaalse kohtutoimiku pidamisele ülemineku aeg ja kord ning selle pidamise, arhiveerimise ja tutvumisega seotud täpsemad nõuded.“ (lk 5, 14) KrMS § 3 lg 2 sätestab üldnormina, et kriminaalmenetluses kohaldatakse menetlustoimingu ajal kehtivat kriminaalmenetlusõigust.

Justiitsministri 15.02.2006 määruse nr 5 „[Kohtute infosüsteemi põhimäärus](#)“ § 9 lg 2 p 3 järgi registreeritakse kohtute infosüsteemis mh elektroonilised menetlusedokumentid. 29.06.2014 jõustunud põhimääruse [Lisa 1](#) järgi loetakse helisalvestis istungit puudutavaks dokumendiks kohtukutse ja protokollil kõrval (14.2.3).²¹

Eeltoodud normidest järeldub, et alates 1.07.2014 tuleb kohtuistungi helisalvestis teha menetlusosalistele kättesaadavaks e-toimiku vahendusel. Seejuures ei ole normides täpsustatud, kas kättesaadavaks tegemine laieneb ka juba lõppenud kohtuasjadele ja/või käimasolevatele kohtuasjadele, mille menetlusedokumentid on esitatud kohtule või koostatud kohtus enne nimetatud kuupäeva. Nagu eespool selgitatud, algas kõnealune kohtuasi aastal 2012 (sh vaatluse all olev helisalvestis tehti 6.08.2012) ja lõppes jaanuaris 2015; helisalvestis laaditi infosüsteemi 18.05.2015.

Jättes kõrvale küsimuse, kas helisalvestis oleks tulnud varem üles laadida (kuna see ei oma antud asjas õiguslikku tähendust), on selge, et mais 2015 oli kohtuistungi sekretäril õiguslik alus helisalvestise üleslaadimiseks (kuigi kohtumenetlus oli selleks ajaks lõppenud). See on ka kohtuistungi sekretäri ametiülesandeks. Kuna tegu oli varasemalt allkirjastatud protokollil lahutamatu lisaga, ei saa sekretärile iseenesest ette heita seda, et ta oleks pidanud eelnevalt kontrollima, kas helisalvestis sisaldab midagi, mida see ei või sisaldada. Teisisõnu, kohtuistungi (ja selle vaheaja) helisalvestise **KIS-i üleslaadimine ei ole iseseisva teona etteheidetav**. Nagu eespool selgitatud, infosüsteemi üleslaadimisega põhiõiguste riive intensiivsus siiski süvenes.²²

III Kokkuvõte

Eeltoodust tulenevalt leian, et avaldaja ja tema kaitsja 6.08.2012 kohtuistungi vaheajal toimunud vestluse helisalvestamisel, helisalvestise säilitamisel ja üleslaadimisel KIS-i rikkus kohus avaldaja õigust eraelu puutumatusele ja kaitsepõhiõigust. Kõnealused rikkumised ei ole etteheidetavad kohtunikule. Küll rikkus kohtuistungi sekretär oma ametiülesannetest tulenevat hoolsuskohustust, kui jättis helisalvestamise vaheajaks peatamata.

Austusega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Teadmiseks: Riigikohus

²¹ Kuni nimetatud kuupäevani lehtinud [Lisa 1](#) kohaselt kanti infosüsteemi dokumendi liik, lisa, faili nimetus, fail jms.

²² KrMS § 156¹ lg 4 sätestab, et kohtuistungi helisalvestise koopia väljastatakse kohtu kantsleist digitaalsel andmekandjal või elektrooniliselt kolme päeva jooksul sellekohase taotluse esitamisest; prokurörile tehakse kohtuistungi helisalvestise koopia kättesaadavaks e-toimiku süsteemi vahendusel. Eeltoodud norm jätab ebaselgeks, kas KIS-is ja seeläbi e-toimikus üleslaaditud helisalvestis on kohtuasjaga seotud prokurörile ja advokaadile vahetult nähtav ja kuuldav ilma, et nad peaks eraldi taotlust esitama. Õiguskantslerile teadaolevalt ei pea helisalvestisega tutvumiseks prokurör eraldi taotlust esitama. Advokaadi jaoks peab kohtuametnik aga selle helisalvestise nähtavaks tegema eraldi toiminguga KIS-is pärast salvestise registreerimist/üleslaadimist ning advokaat saab sellega tutvuda AET vahendusel (www.e-toimik.ee).